

פתרון הבחינה

ספרות

קיץ תשע"ז, 2017, שאלון: 8281
מוגש ע"י צוות המורים של "יואל גבע"

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.
3. כל התשובות מנוסחות בראשי פרקים.

פרק ראשון - רומאן ונובלה

פרק זה הוא חובה. ענה על אחת מהשאלות 1-4:

"הדבר" - א. קאמי

שאלה מספר 1

- שאלות של ערכים ושל מוסר עולות ברומן "הדבר" באמצעות מערכות היחסים בין הדמויות. הדמויות הן תושבי העיר אורון, המתמודדים עם מגיפת הדבר ומתחבטים בשאלה מוסרית, הנוגעת לדרכי התמודדות עם אסון קיומי. האם יש להציב את טובת הכלל לפני טובת הפרט? האם להימנע מעזרה לזולת ולפנות לאל בבקשת עזרה?
- דר' רייה, רופא העיר, לא מעלה בדעתו לעזוב את העיר הנצורה ולחבור לאשתו המאושפזת מחוץ לעיר, בעוד ראמון ראמבר, עיתונאי מחוץ לעיר, מנסה לערוק מן העיר כדי לחבור לאהובתו בפאריס.
- האב פאנלו טוען בדרשתו הראשונה, שאסור להילחם בדבר, כי דינו של הלוחם בדבר כדין המורד באלוהים. הדבר נתפס בעיניו כעונש אלוהי.
- מגיפת הדבר הגיעה במפתיע. היא התנהלה באופן בלתי צפוי, שרירותי. תסמיניה לא היו ברורים או חד משמעיים. יש כאלה שהנסיוב שהוכן עזר להם ויש כאלה שלא. פיליפ, בנו בן ה-8 של השופט אונטון, מת מוות בייסורים, למרות שקיבל את הנסיוב. אותו נסיוב הציל את גראן, פקיד העירייה, אך לא הועיל לטארו, ראש חוליית המתנדבים, שהיה אחד מקורבנותיה האחרונים של המגיפה. מגיפת הדבר הייתה תוקפנית. בשיאה מתו בשבוע אחד שבע מאות אנשים. בסופו של דבר, מגיפת הדבר הודברה, כתוצאה מעשייה סיוזיפית של כמה מתושבי העיר.

- דר' רייה שלחם במגיפה ושרד אותה, ראמון ראמבר, שבהשראת דר' רייה, נשאר בעיר, נלחם בדבר ושרד את המגפה מנסחים את התשובה לדילמה המוסרית: נוכח אסון קיומי, יש להפגין סולידריות ולעזור אחד לשני מתוך אהבת אדם. כי רק לאדם יש משמעות בעולם חסר משמעות.
- הדבר היא יצירה אלגורית פילוסופית אקזיסטנציאליסטית. מגפת הדבר יצרה מציאות אבסורדית שחייבה את תושבי אוראן להתמודד עם משמעות קיומם. אפשר לייחס ליצירה משמעות אלגורית פוליטית שמתארת את "מגפת הנאציזם".

"הדבר" - א. קאמי

שאלה מספר 2

סעיף א

- העיר אוראן נתקפה על ידי מגפת דבר קטלנית. פרנסי העיר החליטו על סגר. הדבר הביא על העיר מוות, סבל, בדידות, עוני, וגעגועים. הדבר רוקן אותה מאהבה, מתקווה, מהרגשות גדולים, מקולות ומצבעים. בשיא המגפה מתו ממנה 700 אנשים בשבוע.
- אירוע מרכזי ראשון ברומן "הדבר" הוא מות פיליפ, קורבן מגפת הדבר. אירוע זה ממחיש את אימת המגפה, את מהלכה חסר ההיגיון, ומשפיע על דרך התמודדותן של הדמויות הפועלות מול המגפה הקטלנית. פיליפ, בנו של השופט אותון נדבק במגפה. הנער התייסר בייסורי תופת משך זמן ארוך. ד"ר רייה, רופא העיר, הזריק לו נסיוב שפיתח ד"ר קסטל, בתקווה להצילו. מול מיטתו של החולה המתייסר עמדו כל אלה שהתגייסו להילחם במגפה התוקפנית והבלתי-ברורה: פנלו, איש הדת, רמבר, עיתונאי שנקלע לעיר והתגייס לעזרת החולים, גראן, עוד מתנדב המגיש עזרה, וטארו שהפעיל את חוליית המתנדבים. כולם עקבו בתקווה, אך ללא הועיל, נראה שהנסיוב לא עזר. האב פנלו אמר שאם נגזר על הנער למות, מתן הנסיוב רק יאריך את ייסוריו. ד"ר רייה חשק את שפתיו, טארו הסב את פניו, גראן נטש את מיטת החולה, האב פנלו התפלל להצלתו – אך הילד נפטר. אירוע זה השפיע על תהליך ההתפכחות של האב פנלו. בעקבות מות פיליפ, האב פנלו אוסף את אנשי העיר לכנסייה, ומשנה את עמדותיו. הוא אינו מוציא את עצמו מן הכלל, הוא טוען שהאדישות היא פשע, הוא מסכים שלא ניתן להבין את דברי האל, ובטח שלא ניתן להבין את מותו של ילד קטן, וקורא לאהבת האל. יחד עם זאת, אמונתו נסדקה, והוא מת ככל הנראה משברון לב, כי דר' רייה מאבחן את מחלתו כבלתי ברורה. מותו של פיליפ של ריפה את ידי העוסקים במלאכה, והם המשיכו לחפש נסיוב, מה שעזר להם בסופו של דבר לפא את גראן ואת כל אנשי העיר, ולהדביר את המגפה.
- אירוע מרכזי נוסף בעלילה הוא הדיאלוג בין ד"ר רייה לבין טארו לאחר הביקור אצל חולה הקצרת. דיאלוג זה זורק אור על הדמויות הפועלות, מסביר את עמדותיהן ומקדם את העלילה לשיאה. טארו הוא אורח מחוץ לעיר, המתעד את אירועי הדבר. ד"ר רייה קרא לטארו "ידידי" עוד לפני שהכירו לעומק. קשר הידידות בין השניים אמנם לא נשען על היכרות עמוקה אך היה משמעותי לשניהם. בשיחה האמורה, סיפר טארו לרייה את תולדותיו וחשף בפניו את עמדותיו. טארו מחפש שלוה דרך עזרה לזולת. הוא מאמין

שהדרך המולכיה לשלום ולשלווה היא מתן עזרה לאחר. הדרך שלו למרוד בדבר היא באמצעות עשייה, עשייה למען האדם. יחד עם זאת, עשייה זאת נובעת ממניע הגדול מהאדם עצמו. הוא עוזר לזולת מתוך רצון להיות קדוש חילוני ולא מתוך אהבת אדם. רייה מגיב לדבריו ומעיר שהוא מונע מתוך אהבת אדם פשוטה ובלתי-אמצעית. דיאלוג זה זורק אור על השוני בין עמדותיהם של השניים. טארו ורייה אוהבי אמת ושניהם מודעים לאבסורד שבקיום האנושי. ד"ר רייה אומר שהמלחמה בדבר היא תבוסה שאין לה קץ, וטארו מסכים שהניחונות על הדבר הם תמיד זמניים. למרות חוסר הפשר, שניהם נרתמו לעזרה לזולת: טארו הגה את רעיון חוליית המתנדבים, תפעל אותה ונטל חלק פעיל בה, וד"ר רייה התיש את עצמו בטיפול בחולים ובהדברת המחלה. טארו פועל מתוך רצון להיות קדוש בעוד רייה פועל מתוך אהבת אדם. אירוע זה קרב בין דר' רייה ובין טארו, מה שהביא להחלטה לברוח מן העיר הנצורה, כדי לרחוץ בים. הרחצה בים הייתה אי של עונג יחידי בתוך מסכת הכאב שהביא הדבר.

סעיף ב

- אירוע מות פיליפ זה חשף את אימת המחלה, את הסבל שהיא גורמת לקורבנותיה. הוא הפנה את אור הזרקורים להבדלי הגישות בין ד"ר רייה והאב פנלו. בעוד האב פנלו ראה במגפה ביטוי לעונש אלוהי, הרי ד"ר רייה מודע למקריות שבמחלה ולחוסר ההיגיון שבה. מותו של נער בן שמונה שלא עשה רע לאיש אישר את עמדתו של ד"ר רייה, החושב שאין שום הצדקה אלוהית למוות זה, וטוען שלעולם לא יוכל לאהוב את הבריאה האחראית לסבל כזה. מול פנלו הדואג לגאולת האדם, עומד רייה הפועל למען בריאות האדם מתוך אהבת אדם. מול האב פנלו האומר שאין להילחם במגפה עומד ד"ר רייה הנלחם מלחמה סיזיפית במגפה עד כדי הקרבה עצמית.
- הדבר היא יצירה אלגורית פילוסופית אקזיסטנציאליסטית. מגפת הדבר יצרה מציאות אבסורדית שחייבה את תושבי אוראן להתמודד עם משמעות קיומם. אפשר לייחס ליצירה משמעות אלגורית פוליטית ולראותה כמתארת את "מגפת הנאציזם".

"הדבר" - א. קאמי

שאלה מספר 3

- דר' רייה, רופא העיר אוראן, אשפו בבית מרפא את אשתו האהובה, ונשאר בבידוד בעיר שנגפה במגיפת דבר. היעדר המשפחה לא הפריע לו להתמסר לעזרת החולים. הוא התיש עצמו בטיפול בחולי הדבר ולא העלה בדעתו לנטוש את החולים ולחבור לאשתו.
- הגעגועים לאשתו ייסרו את נשמתו, אך לא מנעו ממנו לעשות מה שנראה בעיניו כהגינות מקצועית.
- עם פתיחת שערי העיר, כשהודברה המגיפה, הולך דר' רייה ברחובות העיר השמחה בודד, כי אשתו וחברו הטוב נפטרו. יחד עם זאת, דר' רייה שואב עידוד מאהבת אימו ומאהבת האדם. בסיום, הוא נחשף כמספר שכתב את קורות הדבר כדי להראות: "שבני האדם -

יש בהם יותר דברים הראויים להערצה מאשר לבוז. "היעדר המשפחה ובדידותו אינם משנים את אהבת האדם המאפיינת אותו.

- הדבר היא יצירה אלגורית פילוסופית אקזיסטנציאליסטית. מגפת הדבר יצרה מציאות אבסורדית שחייבה את תושבי אוראן להתמודד עם משמעות קיומם. אפשר לייחס ליצירה משמעות אלגורית פוליטית ולראותה כמתארת את "מגפת הנאציזם".

פרק שני – סיפור קצר

נבחן שבחר בפרק זה, נדרש לענות על שתיים מהשאלות 5-9.

סיפורים מאת עגנון – הרופא וגרושתו

שאלה מספר 5

סעיף א'

- בסיפור הרופא וגרושתו מאת ש"י עגנון מתואר הרופא כבעל פגם: הוא נגוע ברגשי נחיתות ונשלט על ידי קנאה אובססיבית.
- הרופא מודע לקנאתו האובססיבית, הוא מנסה להתגבר על קנאה זו, הוא מבין שהוא מוחץ את לבה של אשתו, דינה, ומייסר אותה, אך ללא הצלחה. לבסוף הנישואין מסתיימים בגירושין ובשל הקנאה, נהרס האושר הזוגי.
- הרופא פגש את דינה בבית החולים, בו עבדה כאחות אהובה ומוערכת. הוא התאהב בדינה והציע לה נישואין. מוטיב הפרחים נבנה החל מהפגישה הראשונה, ומאפיין את מחלתו של הרופא ואת תהליך ההתעצמות שעברה דינה.
- הפרחים נמצאים בדירתה של דינה בעת הפגישה הראשונה בינה ובין הרופא והם מאפיינים באופן מטונימי את החן שלה. הרופא קורא בשמות הפרחים בלטינית ובגרמנית, מה שמעצב את דמותו כמתנשאת. בהמשך, התנהגות זו מובנית כביטוי לרגש נחיתות מתוקף היותו בן של פחח עני.
- בתקופת האירוסין גילתה דינה לרופא "כי דברים היו לה עם אחר". הוא מציין כי הרגיש צינה כשמע דברים אלה, אך לא התרגש יתר על המידה. הרופא מצוי במרכז האירוע וברגע ההתרחשות אינו מודע לעוצמת ההשפעה של הגילוי על עולמו הנפשי. גילוי זה מעורר אצלו קנאה אובססיבית ההולכת מתעצמת ובה לידי ביטוי במחשבות טורדנית ובהתנהגות כפייתית.
- מחשבות הרופא תחת חופתו מסמנות את תחילת המחלה. הרופא מרגיש שחופתם היא חופת חטא, וכל משך החופה הוא מהרהר בסיפור ששמע על אדם שארוסתו כפתה עליו להינשא, והוא הביא לחופה את כל מאהביה הקודמים כדי לביישה. הרופא מוצא קווי דמיון בינו ובין אותו גבר, וחושב שהאחרון היטיב לעשות. מחשבות אלה מלמדות שהרופא איבד קשר עם המציאות, שכן דינה מעולם לא כפתה עליו לשאת אותה לאישה.
- במהלך ירח הדבש הרופא מתייסר, כי הוא חושד שהמאהב שלח פרחים לחדרם במלון. הוא מכריח את דינה להריח את הפרחים ושוקל להוציאם מחוץ לחדר, כי ריחם מפריע

לו. הוא שומע פסיעות מהחדר השכן ובטוח כי זהו המאהב. הוא אינו מסוגל ליהנות מהאינטימיות ומציק לדינה עד שהוא גורם לה לבכות ולזעוק. מוטיב הפרחים ממחיש את עוצמת המחלה.

- שגרת היום-יום של הזוג נשלטת על ידי הפחדים והקנאה שחש הרופא. בכל פעם שהוא רואה פרחים הוא נזכר בפקיד ובדינה. ההיזכרות גורמת לו להציק לדינה, לחפש רמזים מרשיעים ולבלוש אחריה. התנהגות זו גורמת לדינה סבל רב ומדרדרת את בריאותה.

סעיף ב'

- הרופא מודע לכך שהוא מייסר את דינה במעשיו. הוא אומר שהוא מוחץ את לבה בדבריו ומנסה לרפאה בתרופות, אך ללא הועיל. בשנה השלישית לנישואיהם דינה מפסיקה לנסות לרצותו ומתייחסת אליו באדישות.
- מערכת היחסים המידרדרת גורמת לרופא להעלות את עניין הגט. הוא מוותר על הרעיון וחושב לעצמו שאם דינה הייתה גרושה, היה לו קל יותר להתמודד עם העובדה שהייתה עם גבר אחר. ההסתכלות על הקשר שהיה לדינה בעיניים אחרות, היא דרך ההתמודדות של הרופא עם הקנאה המייסרת. לרגע חש הרופא שלווה רגשית.
- הרופא חש סערת רגשות בלתי-נשלטת כאשר הפקיד, המאהב של דינה, מאושפז בבית החולים שבו הוא עובד. אשפוז המאהב שואב אותו לטלטלה רגשית ולסדרת מעשים כפייתיים. הוא מתחיל לטפל בפקיד למעלה ממידת הצורך ומנסה לעכב את שחרורו. עם שחרור המאהב, עוזב הרופא את בית החולים כמוכה טירוף ומסתובב סביב עצמו שעה ארוכה.
- **החלום שחולם הרופא משקף את עולמו הנפשי על תנודותיו.** הוא מנסה לשלוט במעשיו אך ללא הצלחה. אשפוזו של הפקיד משפיע על עולמו הנפשי של הרופא עד כדי כך **שהוא חולם חלום**. בחלומו מופיע הפקיד ואומר לו "בגלל שאינסתני אתה מבקש רעתי". משמעות החלום היא שהאשם במצבו הנפשי המעורער של הרופא ובסבל הנפשי שהוא עובר טמון בהתנהגותו. הרופא אינו מצליח למחוק את הפקיד מתודעתו. הוא אונס על עצמו לזכור כל פרט, מה שמייסר אותו וגורם לו לפעול באופן כפייתי בלתי-נשלט.
- כשהרופא מספר על החלום לדינה, היא מבינה את גודל מצוקתו של הרופא, היא מבינה עד כמה הוא מתייסר וכמה הוא חולה. דינה מבקשת גט, כי אין עתיד לאהבה. היא נפרדת מהרופא, ועשרים וחמש שנה אחרי הפרידה הרופא מספר לידידו עד כמה הוא מתגעגע אליה. בלילה, במיטתו, מושיט הרופא את ידו וקורא לדינה "אחות, אחות, בואי אצלי". הוא זוכר את כל איכויותיה, ואת התכלת השחורה בעיניה.
- הרופא זוכר את כל הפרטים הקשורים בחיי הנישואין, ואף על פי שהוא אומר לידידו שלא ילאה אותו בפרטים, הוא אינו פוסח על שום פרט. מכאן, שהייסורים הנפשיים עדיין חזקים וכואבים. לפנינו אדם שעולמו הנפשי מיוסר בעקבות אהבה שלא מומשה.
- החלום ממחיש את עוצמת המחלה שגרמה לו ייסורים והובילה לפרידה מאשתו האהובה, פרידה שאין הוא מסוגל להתגבר עליה.

סיפורים עבריים ומתורגמים
סיפור "המפתח" / י. בשביס זינגר

שאלה מספר 6

- במרכז הסיפור "המפתח" עומדת דמותה של בסי פופקין, אישה זקנה שבחרה בבדידות, ולכן אין לה שום קשר עם דמויות אחרות בסיפור. בעקבות אירוע משברי, הבינה בסי, שטענה וכוננה לה מערכת יחסים בסיסית עם שכניה. מערכת היחסים המתוארת תורמת לניסוח האמירה המשתמעת: "לא טוב היות האדם לבדו".
- בסי סובלת מבדידות מאז נפטר בעלה לפני עשרים שנה. מחשבותיה מונחות על-ידי חרדות קשות. היא רדופת מחשבות רעות ומשוכנעת שכוחות שליליים מתכוונים לפגוע בה בזדון. תפיסת העולם העוינת, משפיעה על התנהגותה, על מצב רוחה ועל שיקולי דעתה. בסי מסתגרת בביתה, אלא שגם בכך אין משום פתרון אמיתי, מכיוון שגם בביתה, חשה עצמה בסי נרדפת.
- מבחינה רגשית, בסי בודדה כי היא ניתקה את כל הקשרים הבין-אישיים. סם בעלה מת, מקרוביה התרחקה ועם שכניה אינה מדברת. פעם השכנים היו נוהגים ללגלג עליה ועל דאגותיה, אך כיום אפילו קשר מסוג זה פסק. הריחוק הפך לעוינות, ובסי בטוחה ששכניה עשויים לפרוץ לביתה בהיעדרה. בסי מוקפת בנותני שירות אך לא בקרובים. היא מאוימת על ידי החלבן הפורטוריקני, שלדבריה ניסה לאנוס אותה. היא בטוחה שהשליח ניסה לשרוף את דירתה.
- אחרי שעתיים של הכנות, בסי יוצאת מביתה אל הסופרמרקט השכונתי. בסי חוזרת לביתה מותשת ותשושה ואז נשבר המפתח לדלת הכניסה. בשל עמדותיה השליליות וחוסר האמון שלה בבני אדם משתלטת עליה תחושה של ייאוש. בסי עומדת מול הדלת הסגורה ואין לה למי לפנות לעזרה. היא אינה פונה לשרת, הממונה על פתיחת דלתות הדיירים, כי הוא נתפס בעיניה כאויב. לבסוף, היא מחליטה לרדת שוב לרחוב, לארגן לה מפתח חלופי ולהשאיר את שקית הקניות ליד דלת ביתה: "כי מישו במילא יגנוב אותה". היא מרגישה מקוללת כאילו כוחות רעים כשפו אותה.
- תחושת הניכור וחוסר האימון גורמים לה לחשוד באחד השכנים, שיורד עמה במעלית. היא בטוחה שהוא מתכנן לשדוד אותה ולתקוף אותה. חולפת במוחה מחשבה שעליה להודות לו על שפתח למענה את דלת המעלית, אך היא מחליטה לשתוק ולהתעלם מקיומו. תפיסת העולם העוינת משפיעה על מערכות היחסים עם שכניה ומחוללת התנהגות מעט גסה וחסרת נימוס.
- עם חזרתה לרחוב מתעצמת גישתה השלילית כלפי העולם והאנשים. בייאווה נרדמה בסי וכשהיא התעוררה, גלתה לתדהמתה שארנקה לא נגנב למרות שנפל מתיקה ונשאר גלוי. היא נותרה חשופה בלי הגנה, בלילה, בשכונה עוינת... והנה לא קרה לה דבר. "לרגע חשבה שארנקה נגנב: אך זה נח על מדרגה מתחתה, למקום שמן הסתם החליק אליו".
- גילוי זה שינה את עמדותיה ואפשר לה לראות את העולם באור אחר:

- השיא בראייתה החדשה מתרחש כאשר **בסי יוצרת קשר אמיתי עם שכניה** ועם שוער הבניין. השוער פונה לבסי בלבביות רבה, דואג לשלומה ומציע עזרה. זוהי פעם ראשונה שהיא רואה אותו כאדם, ולא כאויב. לכן הוא מאופיין בפרטים ייחודים: איש ענק, בעל אף קצר ושפה עליונה מתמשכת. השכנה יוצאת מביתה ובדאגה שואלת את בסי לשלומה. היא דאגה לבסי ושמרה למענה במקרה את המצרכים שהיו עשויים להתקלקל. בסי בקושי עוצרת את דמעותיה: "הוי אנשים טובים!" אמרה לא ידעתי...". מערכת יחסים שהתאפיינה בעוינות הפכה למערכת יחסים המתאפיינת בהכרת תודה. נרקמה מערכת היחסים הנושאת הבטחה לטווח ארוך, המבטיחה עזרה גם בעתיד: "בפעם אחרת אם יקרה לך משהו כזה, קראי לי. לשם כך אני כאן".
- המפתח השבור פתח באופן מטפורי פתח במוחה של בסי, ואפשר לה ראייה שקולה ושפויה של העולם. מערכת הניגודים בין "לפני" ו"אחרי" מדגימה את השינוי שעיקרו הפניית המבט החוצה אל העולם.

"רעידת אדמה בצ'ילה"/ היינריך פון קלייסט

שאלה מספר 8

- גילויים של רוע ואכזריות כמו גם גילויים הקרבה ואצילות באים לידי ביטוי נוכח ההתמודדות עם רעידת האדמה שפקדה את העיר. מגוון הגילויים הקוטביים מאיר את הסתירות המאפיינות את הקיום האנושי.
- העלילה פותחת באזכור רעידת האדמה שפרצה בבירת צ'ילה בשנת 1647 וגרמה למותם של אנשים רבים. בשלב זה מתמקדת העלילה באדם אחד, שחיו עברו טלטלה עקב האירוע הנורא: ג'רונימו. האיש שימש מורה אצל דון אנריקו אסטרוון, אחד האצילים העשירים בעיר, והתאהב אהבה אסורה בבתו היחידה, דונה ג'וזפה. עקב הלשנת אחיה של ג'וזפה התגלה הקשר בין השניים, ודון אנריקו אסטרוון כלא את בתו במנזר, כדי להפריד בין זוג האוהבים. ג'רונימו וג'וזפה מצאו דרך לחדש את הקשר, והתוצאות הרות האסון התגלו בחג גוויית המשיח. החג נפתח בתהלוכת הנזירות (תהלוכת הקורפוס כריסטי, חג הלחם והיין שמסמלים את הקרבתו הגדולה של ישו). והנה לקול הפעמונים אחזו את ג'וזפה חבלי לידה והיא כרעה ללדת. ז'וספה הושלכה לבית האסורים ו"עוד בטרם התאוששה מן הלידה" נחקרה ב"עינויים קשים" בהוראתו של ארכיבישוף המחוז ונגזר עליה עונש מוות בשריפה.
- בניגוד לזוג האוהבים, שהפגין התנהגות הנשלטת על ידי קוד מוסרי מעורר הערצה, אחיה אביה ואנשי הדת הפגינו רשעות, אכזריות ושמחה לאיד.
- אנשי העיר גם הם הפגינו עליבות אנושית, העומדת בניגוד למחויבות של זוג האוהבים. מהר מאוד פשטו השמועות, וכל אנשי העיר דנו בשערורייה הנוראה, שמחים לאידה של בת האצילים שהרתה בתחומי המנזר. המוות בשריפה הומתק במוות בעריפה, הודות לטוב לבו של המשנה למלך והתערבות אם המנזר. ההמתקה מעוררת את זעמן נשות העיר הצעירות והמבוגרות. יום מיצוי הדין מתקרב, ואנשי העיר כולם נערכים לקראת ה"חגיגה". ברחובות שבהם עמד לעבור מסע ההוצאה להורג הוצעו חלונות להשכרה, גגות

- הבתים הוסרו ובנות העירה "חסודות" הזמינו את ידידותיהן לצפות יחד עמן במחזה שיציג את "הנקמה האלוהית".
- הרשעות האנושית והצביעות האנושית, העומדות בניגוד לאהבתם הכנה והאמיתית של זוג האוהבים, תורמות לבניית מורכבות הקיום האנושי.
- ג'רונימו, שנכלא אף הוא, עשה כל מאמץ לברוח מבית האסורים ולהציל את אהובתו. במהלך חיפושיו אחר ג'וזפה נתקל ג'רונימו בניצולים אבודים ומשוטט עד שהוא מגיע לעמק רחב ובו מעיין שופע. הוא מזהה את ג'וזפה הרוחצת את תינוקה במי המעיין וחובר אליה באושר גדול. השניים מצטרפים אל בני משפחתו של דון פרננדו, מכר של ג'וזפה שנקלע בדרכם דרך מקרה. התמונה המתקבלת היא תמונה של סולידריות אנושית: ג'וזפה מטפלת בפצעה של דונה אלווריה, רעייתו של דון פרננדו, ומיניקה את תינוקה. סצנה זו מלווה בתחושת זיכוך, כאילו הזעזוע הנורא הוביל לתיקון ולפיוס, מעין חיזיון של אחרית הימים.
- ג'וזפה וג'רונימו נפרדים מחבורת הניצולים והולכים להתבודד תחת הכיפות המוצלות של יער הרימונים. הם מתכננים תכניות לעתיד, מתוך שמחה ואמונה ביופיו של העולם ובטוב האנושי. יחד הם חוזרים בהם מהחלטתם לעזוב את צילה, ומתכננים לבקש חנינה מהמשנה למלך.
- הניגוד בין האירועים ההרסניים, גזר הדין של הכנסייה ורעידת האדמה שהחריבה את העיר, לבין הצלת זוג האוהבים וגילויי החיבה והסולידריות בין הניצולים בונה תמונה של עולם הנשלט על ידי צירופי מקרים, עולם אבסורדי ולא מובן.
- ההקבלה בן דון פרננדו ומשפחתו לבין זוג האוהבים מעלה על נס את החמלה האנושית כאיכות אנושית הראויה להערצה.
- האידיליה מסתיימת באסון ובהרג אכזרי. הניגוד בין גילויי הסולידריות בעמק הרימונים לבין הרשעות האנושית שהתגלתה בסיום, מבהירים עד כמה עולמנו פרדוקסלי ועד כמה רווי סתירות הוא היצור האנושי.

"מפתח נוסף" ו "אושר מסוים" – אלכס אפשטיין (סיפור שאינו נלמד)

שאלה מספר 9

סעיף א'

- הניכור והבדידות מעוצבים באמצעות העדר קשר אנושי, אותו נתן להפר רק באמצעות מכשיר מוחשי או אמצעי טכנולוגי. בסיפור "מפתח נוסף" מוצג גיבור בודד. בדידותו מאופיינת בסודו: יש לו מאות מפתחות שאינם בשימוש. הם מוחבאים בכל מיני מקומות כמו גם במקפיא, המאפיין באופן מטונימי את הקור הרגשי שאופף אותו. גם השכנה, שנותנת לו מפתח לביתה, היא אישה בודדה, הנוסעת לבקר את בנה בקנדה. בדידותה תישבר רק לאחר שתיסע לקצה השני של העולם. המפתח, שניתן על ידי השכנה, הוא המכשיר המוחשי שהפר את בדידותו של הגיבור: "באותו לילה במיטתו, מאושר כמו בפעם הראשונה, הוא הניח את המפתח שלה על הכרית השנייה".

- בסיפור "אושר מסוים" מתואר זוג שכל אחד לכוד בבדידותו. הם נעזרים באפליקציית ניווט ובאתר התכתבויות, שהם אמצעים טכנולוגיים כדי להתקרב. העדר הקשר האנושי מודגש מתוקף השימוש בפועל: "להיתקל". היתקלות קשורה לפגישה מקרית, המתרחשת לא בין בני זוג, אלא בין בני אדם זרים.

סעיף ב'

- בסיפור 'מפתח נוסף' מתנסחת תקווה להפגת הבדידות, שכן לראשונה לאיש הבודד, שלו מאות מפתחות רק של דירתו שלו, יש "מפתח נוסף", לדירה אחרת. עובדה זו פותחת פתח לכינון קשר אנושי עם השכנה. המפתח, כשמו כן הוא- פותח דלתות סגורות, ומאפשר מעבר ואינטראקציה בין אישית, ומכאן שם היצירה. הגיבור מתואר כ-"מאושר כמו בפעם הראשונה", כאשר הוא מקבל את המפתח משכנתו. האושר אותו הוא חש, עומד בניגוד לעליבות הקיומית, המאפיינת את חייו לפני נתינת המפתח. העליבות מומחשת באמצעות גודל הכמיהה לקשר שמתרגמת בחלום בליעת המפתח.
- בסיפור "אושר מסוים" ישנה תקווה להפגת הניכור, שכן הזוג מתואר, לאחר פגישתם המקרית בחדר הילדים, כמחזיקים ידיים, ללא סיבה מיוחדת. תיאור זה מעלה תקווה, כי עדיין קיימת אהבה ביניהם, על אף המרחק הכה גדול שנפער ביניהם. הבחירה בשם הסיפור מעידה על עצם קיומו של 'שריד אושר', להבה קטנה, שאולי תתחזק ותתעצם, ולו רק מתוקף העובדה שלשניים יש ילדים או מצפים לילדים (לכן הפגישה לפנות בוקר התרחשה דווקא שם).

פרק שלישי – דרמה

נבחן שבחר בפרק זה, נדרש לענות על אחת מהשאלות 10-13.

טרגדיות של סופוקלס

"אנטיגונה" - סופוקלס

שאלה מספר 10

- מתח וחשש מפני הצפוי לקרות בונים את חווית הקריאה בטרגדיה "אנטיגונה" של סופוקלס.
- בכל מערכה ומערכה מרגיש הקורא דאגה נוכח ההתרחשויות. הדאגה מועצמת באמצעות טכניקת ההשהיה.
- המחזה אנטיגונה, שנכתב בשנת 442 לפנה"ס, ממשיך את סיפורו של אדיפוס המלך ומספר את סיפורה של אנטיגונה, ביתו. המחזה נפתח אחרי תבוסת צבא ארגוס והצלת תבאי, כשבשער העיר מוטלות גופותיהן של פולינקס ואטאורלס, שני אחיה של אנטיגונה. עקב מותם עולה קריאון למלוכה וקובע חוק חדש - אסור לקבור את פולינקס הבוגד. אנטיגונה מחליטה לקבור את אחיה, בניגוד מוחלט לחוק של קריאון המלך.
- דאגה גדולה וחשש לגורלה של אנטיגונה עולים בקרב הקוראים. החשש מתעצם לנוכח הבטחתו של קריאון, שכל הממרה את פיו ייענש בחומרה.
- הדאגה לגורל אנטיגונה מתעצמת כשהיא נתפסת ומובאת לפני המלך. תגובתה היהירה נוכח פתחי המילוט, שהמלך מציע לה, מעצימה את החשש ומחזקת את המתח. דברי המקהלה, המבשרת על בואו של היימון, חתנה של אנטיגונה, מביאה את המתח לשיאים חדשים.
- בסיום מתממשות חששות הקורא, הקונפליקט בין חוק האלים וחוק המלך מביא לקטסטרופה.
- האמירה המתנסחת בסיום, מחזקת את מחויבות האדם לחוק האלים ורואה את סיבת הקטסטרופה בחטא הגאווה וביהירותם של הגיבורים הטראגיים. יחד עם זאת, המחזה מעורר בקוראים תחושה של קתרזיס- של זיכוך, כי מתאשר הקוד המוסרי שמחייב את העולם האנושי.

"אנטיגונה" - סופוקלס

שאלה מספר 11

- דורותיאה קרוק ניסחה את היסודות האוניברסאליים של הטרגדיה ואילו הם:
  1. המעשה המביש
  2. הסבל
  3. ההכרה
  4. האישור מחדש

מצב של קלקול ושיבוש הסדר התקין מתרחש בעצם עשיית המעשה המביש. השבת הסדר על כנו תתרחש מתוקף הסבל. הסבל הוא מעין כפרה על המעשה המביש.

בטרגדיה "אנטיגונה":

1. המעשה המביש -

- הצו של קריאון, האוסר על קבורת המת. המעשה המביש מייצג את הטבע האנושי ושייך לסוג מעשי הבגידה והדחייה, הנעשים בחיק המשפחה.
- התכחות אנטיגונה לחוק היסוד בחברה היוונית, המחייב ציות לחוקי העיר, בלוי עקשנותה הבלתי מתפשרת, נתפס כמעשה מביש.

2. הסבל -

- הוא העז ביותר בתנאים הקיימים. לסבל השפעה ממוטטת והרסנית: הוא כרוך באובדנו הגמור של האדם הסובל ומסתיים תמיד במוות. הסבל חייב להיות מודע. הידיעה חייבת לשפוך אור על אספקט בסיסי בטבע האדם. במחזה זה, אנטיגונה סובלת סבל נורא, כשהיא מודעת לאובדן נעוריה, אובדן אושרה ואובדן זכותה לאהוב בשל מחויבותה למשפחה.

התוצאות של המעשה המביש והסבל הן: ההכרה והאישור מחדש.

3. ההכרה -

- בעקבות המעשה המביש והסבל מתנסחת הידיעה- הבנת טבעו היסודי של האדם או הגורל האנושי ביצירה. במחזה "אנטיגונה", מתקיימים שני סוגי ידיעה: ידיעה של הקהל וידיעה של הדמויות. הקהל מחזק את אמונתו בכוח האדם ובכוח האלים כאחד.
- אנטיגונה, המקוננת על קיצה האיום, אינה מודעת לסיבת סבלה- גאוותה. קריאון מודע שבשל שרירות ליבו העיקש נגרמה הקטסטרופה.

4. האישור מחדש -

- בעקבות ההכרה מתרחש האישור מחדש לערך האדם ולכדאיות חיי אדם. האישור הינו של הקהל, והוא בא לידי ביטוי בתחושה של "קתרזיס" (פורקן, התפרקות). אחרי חזיון הסבל, במקום דיכאון ומועקה, מרגיש הצופה שחרור מפחד ומכאב. הוא חש תחושת טיהור חדווה והשלמה. אמונתו בגורל האנושי מתחדשת, כי הטרגדיה מאשרת קיומה של מערכת ערכים קיימת: פולינקס נקבר כדת. גאוות הדמויות נתפסת כמחוללת את הקטסטרופה, מה שמאשר את "דרך הזהב" כדרך חיים.

פרק רביעי – שירה (שירת ביאליק, שירת אורי צבי גרינברג, שירת ימי הביניים,

שירת לאה גולדברג)

נבחן שבחר בפרק זה נדרש לענות על שתיים מהשאלות 14-27.

שאלה אחת מהשאלות 14-20, ושאלה נוספת מהשאלות 21-27.

שירת ביאליק

”לא זכיתי באור מן-ההפקר” – חיים נחמן ביאליק

שאלה מספר 14

- מוטיב הלב בשיר ממחיש את תהליך כתיבת השיר: מ-”חצבתיו מלבבי” ועד – ל “ויתמלט ללבבכם”.
- בבית הראשון מנסה המשורר להוכיח, כי שירתו היא מקורית: הוא לא מצא את שירתו זרוקה ברשות הרבים ולא ירש אותה. השירה היא תוצר של עבודה קשה, הכרוכה במאמץ גופני עז של חציבה: מטאפורת החציבה מהלב ממחישה את גודל המאמץ.
- בבית השני המשורר ממשיך ומדגיש את מקוריות השירה. הניצוץ, המטונימי לשירתו, נמצא בסלע הלב. הוא לא שאל אותו מאף אחד ולא גנב אותו, אלא הוא ממנו ומתוכו. בית זה ממשיך את מטאפורת החציבה מהלב, הממחישה את מקוריות השיר, מתוקף העובדה שהניצוץ מסתתר בצור הלב.
- הבית השלישי ממשיך בתיאור התהליך. פטיש הצרות מכה על הלב ומפוצץ אותו. המטפורה ממחישה את הכאב הכרוך בתהליך היצירה. אחרי שהפטיש הצרות מכה בלב, ניתז הניצוץ (השיר) ועובר אל העין. הניצוץ שעף לעין מוליד את הדמעה, והדמעה יוצרת את החרוז.
- הבית הרביעי מתאר את השלב הסופי בתהליך כתיבת השיר. הניצוץ שיצר את החרוז עף אל לב הקוראים והופך לאש. הקוראים מתלהבים מהשירה – לבם “בוער” מהתלהבות. האש הזו בליבם, שהוצתה על ידי שירת המשורר, נעלמת מהר: ההשפעה השירית היא קצרת טווח. כאן משתמעת תלונה כלפי הקורא שמתרשם לזמן קצר מהיצירה, אותה יצר המשורר במאמץ רב. הדובר השירי מתעכב על גודל המחיר שגבתה ממנו העשייה השירית. המשורר הזין את אש השירה ‘בחלבו ובדמו’. המילים “חלבי” ו”דמי” מקושרות להקרבת קורבן במקרא. ההרמוז ממחיש את תחושת ההקרבה שחש המשורר היוצר.

שירת אורי צבי גרינברג

"שיר אמי והנחל" – אורי צבי גרינברג

שאלה מספר 18

- הצבעים הם מוטיב מרכזי בשיר. הצבע הלבן והצבע האדום מאפיינים את הניגוד בין הראשית- נעורי האם, ובין האחרית- מות האם. בנעוריה, האדום והלבן מאפיינים את איכויותיה; בשיבתה, האדום והלבן מאפיינים את סופה הטרגי.
- השיר פותח בתיאור סיטואציה הזויה. הבן מתבונן באימו טרם היותו, טרם היותה אם. בעיני בנה, הצופה בה טרם היותה, נתפסת האם כנערה מעוררת התפעלות וראויה להערצה. הוא מדמיין אותה כחיונית ומלאת חיים: "תרד שם בנחל, אראנה שוחה/ אלוהית היא במים נאוה בכוחה". יופייה ועדינותה מאופיינים באופן מטונימי על ידי כתונת המשי שהיא עוטה. טוהרה ותמימותה מאופיינים באופן מטונימי באמצעות עורה הצח והלבן, הנחשף כשהיא פושטת את בגדיה. העירום מוסיף לתיאור מימד ארוטי ומעצים את עמדת ההתפעלות הבן הצופה: "ואין היא רואה את בנה המבוגר/ העומד ורואה את אמו בעולם".
- הצבע האדום, המתאר את שיערה כמו את הילת האש, שמעטרת את ראשה עם ערביים, מוסיף לה לוויית חן. האם ממוקמת בנוף פסטורלי, המזכיר את גן עדן: מים זורמים, גני פרות, פירות מתוקים, המעלים ניחוח. אזכור שעת הערביים מוסיף מימד רומנטי לתיאור החושני העשיר.
- עוצמת הכאב, הבאה לידי ביטוי בשורת הסיום היא תולדה של הפער בין הראשית לאחרית. סופה של האם היפה, העדינה הבתולית הוא סוף נורא ואיום. האם על יופייה, עדינותה, חיוניותה וחושניותה מצאה את מותה בידי קלגס נאצי. המוות היה אכזרי וחסר רחמים. בריון גרמני הכה בראשה והשליך אותה לעפר. האם דממה למוות כשהיא מוטלת על אדמה קרה ומושלגת, לבדה. בנה לא היה כדי לקבור אותה וכדי לנקום את דמה.
- הרוצח התעלם מכל איכויותיה האנושיות המפורטות בבתי השיר הקודמים.

שירת ימי הביניים

ישנה בחיק ילדות / יהודה הלוי

שאלה מספר 21

סעיף א'

- בכל בתי השיר מופיעים פעלים בלשון ציווי, כדי לבנות את אוירת הדחיפות העומדת בעצם ההטפה.
- ישנה בחיק ילדות" הוא פיוט "רשות לנשמת" ומשמשת מבוא לתפילה, הנאמרת בשחרית לשבת וחג ונפתחת במלים: "נשמת כל חי תברך את שמך ה' אלוהינו". הדובר השירי פונה אל הנשמה כאל ישות אנושית, ובמעין מונולוג פנימי מזרז אותה להתרומם מהעיסוק בחומר, בזמני, ולחתור לקיום ערכי. לדברי הדובר השירי, התעלות רוחנית תאפשר לה להתמסר בשלמות לבוראה, או לחילופין תאפשר לה, בכלות הגוף, לשוב ולהתאחד עם בוראה.
- הדובר השירי קורא לנפשו להתעורר משנתה. השינה מאופיינת כמצב קיומי פסיבי, נוח וחסר מודעות: "ישנה בחיק ילדות, למתי תשכבי"? הנשמה מצטיירת כתינוקת המסרבת להתעורר, המתרפקת על חיק אימהי נוח. מצב קיומי זה הוא זמני ודינו להסתיים: "דעי כי נעורים כנעורת ננערו!". הנעורים עתידיים לחלוף מהר בלי להשאיר סימן כמו שהנעורת, החלק הטפל של צמח הפשתן, עף ברוח בלי להשאיר חותם. הדימוי ממחיש את זמניות הנעורים, כשהצימוד מדגיש זאת.
- בבית ב, הדובר השירי מדגיש את הזמניות כמאפיינת את תקופת הנעורים: "הלעד ימי שחרות?" בעזרת השאלה הרטורית הוא מעורר מודעות לזמניות של ימי הנעורים על חוסר המחויבות המאפיינת אותם. מתוקף זמניות זאת הוא דורש מהנשמה עשייה פעילה: "קומי צאיי" / ראי: האווירה בפיוט היא אווירה של דחיפות, הנוצרת על ידי הפנייה הישירה לנשמה כמו גם על ידי רצף פעלים. הזירוז לפעול מומחש על ידי שיבוצים וקישוטים רבים, כמו מטפורת שערות השיבה. הוא מתמקד בשערות השיבה, המרמזות שתקופת הנעורות חלפה, מה שמחייב שינוי בהתנהלות. שערות השיבה מתפקדות כשליחים, המטיפים מוסר לאדם ומזכירים לו את ייעודו. המטפורה ממחישה את הצורך לשנות התנהלות.
- וכך לאורך כל השיר מתווה הדובר השירי דרך להתעלות כשהיעד הוא הקרבה לאל.

סעיף ב'

- צימוד - דמיון צלילי בין מילים שונות משמעות - הצימוד ממקד את הרעיון: "דאי כדרור למצוא דרור ממעלך". הצימוד 'דרור ודרור' ממקד את תחושת ההתעלות הרוחנית עם נטישת המרוץ אחרי הגשמי.
- שיבוץ - שיבוץ פסוקים מהמקרא בשיר. הפסוקים מהמקרא מתפקדים כאבן יקרה המשובצת בשיר, המעלה את ערך השיר וממחישה את העניין הנדון: "אשר אל טוב ה' נהרו" זהו שיבוץ מנבואת אחרית הימים מתוך ספר ירמיהו, הממחיש את גדולת האל.